

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏԵՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԴԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

49^{րդ} ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 27

I ՅՈՒԼԻՍ 1900

Մասիս շաբաթաբերթի տարեկան բաժանորդագիրն է կես օսմ. ոսկի թե՛ Կ. Պոլսոյ եւ թե՛ գաւառներուն համար, կանխիկ : Արտատնական՝ 12 Գրանի : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամիս 1^{ին} օրէն :

Սա՛, հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ անօտ, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառներուն ու Պահչե-Գաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն հոյ :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐՍԻՅԻ

ՀԱՍՑԻ

درعليه ده غلطه ده « ماسيس » غزته سى اداره سى

ԽՄԲԱԴՐՈՒԹԻՒՆ « ՄԱՍԻՍ » Ի

Կ. Պոլիս, Ղալաթիս, Կոնստանդնուպոլիս

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՊԱՐՏԻՁԱԿ

—>—<—

Վարժարանիս առաջիկայ տարեթվանը կը սկսի սեպտեմբեր 4ին (Ը. Ե.) Երեբաքքի առևտու : Տարեթուական է տասնըվեց (16) Օսմ. ոսկի . 8 ոսկին Սեպտեմբերի եւ միւս 8 ոսկին Փետրվարի սկիզբը վնարելի :

Տնօրէնութիւնը ամէն ջանք եւ խնամք կը ցանի վարժարանս ամէն կերպով գոհացուցիչ եւ բարեկարգ վիճակի մէջ պահելու համար :

Արդեւ իսկ գտնուած կարող ուսուցիչներու ծանօթ խումբին վրայ աւելցուած է Մինաս Էֆ. Ծալեան : Մանուկ Էֆ. Թադեոսեան եւս պիտի ստանանք գեղագրութեան ու գծագրութեան դասերը , իբրեւ մասնագէտ սուսուցիչ այդ ճիւղերուն :

Տիկին Չեմպրա անձամբ պիտի հսկէ մասնաւորաբար փոքրիկներուն վրայ : Բոլոր աշակերտներն աւղեւն կը գտնուին վարժարանին բժիշկին անմիջական հսկողութեանը տակ :

Նոր աշակերտներու արձանագրութեան համար ծնողները կամ խնամակալները կը հրաւիրուին անյապաղ դիմել վարժարանին Տնօրէն Տր. Չեմպրաի (Պարսիզակ) որմէ կարելի է ստանալ պէտք եղած ամէն տեղեկութիւն , եւ կամ Մր. Փրքի , Պայպըլ-Հաւուգ , Կ. Պոլիս :

1-10

“ԱԼԼԷՍԱՆՁԱ.”

ԱՊՈՒՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (ՃԵՆՈՎԱ)

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԹ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՆՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐ 87,455,645

Ընկերութիւնը կը կնքէ կեանքի ապահովագրութիւններ խառն , եւ որոշ պայմանաւորութեամբ , օժիտի , ցկեանս կամ ժամանակաւոր եկամուտներու , հետեւեալ առաւելութիւնները ընծայելով .

Մէկ տարուան ապահովագրութիւնէ հաքը . երբէք ապահովագրիւնը (քոչիս) չեն ջնջուիր , մեծամարան ու անձնապահովութիւնը կ'երաշխաւորուին , բնաւ ո եւ է արհեստի կամ ուղեւորութեան համար յաւելուածական ապահովագրին (քոչիս) չի պահանջուիր , ապահովագրիւնը վճարումը դադարելու պարագային՝ ապահովագրիւնը կը գնուի ըստ նշանակեալ արժէքին , ապահովագրի ծախք չառնուիր , ընկերութեան շահերուն կը մասնակցի ապահովագրուողը :

Արկածեալներու դեմ ապահովագրութիւնը մահուան կամ աշխատելու անկարողութեան պարագային ժամանակաւոր անկարողութեան համար օրական վճարում կ'ըլլայ :

Երաշխաւորութիւններ՝ հեծանիւի , ձիու , կառքի , թրամուէյի , արկածողի , չողենաւի , առագաստանաւի , միջատներու խայթուածքի եւ ապահովագրուողին արհեստին մէջ կամ անկէ դուրս պատահելիք ուրիշ ո եւ է արկածի դէմ :

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ օրինաւոր անձնապաշտպանութիւնը , ինչպէս նաեւ մարդ մը կամ ինչք մը ազատելու առթիւ պատահած ո եւ է արկած :

Ընկերութեան պանքան է՝ ԲՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

Ընդհանուր գործակաւար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Հաճորուլօ խան , թիւ 53, 54 55, 56

ԻՍԹԸՐԵՆ ԳԱՈՒՆԹԻՍ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊՈՒՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԻՄ ՀՐԴԵՀԻ (Ի ՀԸԼԼ)

Նպասաւոր պայմաններով կ'ապահովագրուին ամէն տեսակ շէնք , կարասի , ապրանք

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԹ 7,250,000 ՖՐԱՆԲ

Ընդհանուր գործակաւար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Հաճորուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

Ընկերութեան գրամատուեն է ԲՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

ՄԱՍԻՆ

49-րդ ՏԱՐԻ

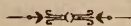
— ❧ I ՅՈՒՆԻՍ 1900 ❧ —

ԹԻՒ 27

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Օրուան Նօթեր. ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ. — Թոնիր-Լճակը. (Հեֆես) ՄՈՒՇԵՂՂ ՎԱՐԳԱՊԵՏ. — Բանաստեղծու-
րիւններ. Քոյրս բլլար ան. ՍՏ. ՔԱՐԻՈՒԹԼԵԱՆ. Մակոյկը. Մ. Ո. — Վրեժը (Նորաշէկ). ՎԱՀԱՆ ՄԱՆԷՉԵԱՆ.
— Դիտական աշխարհէն. Շիճարուծութիւն և ժամանակաշին դարմանումը ՏՈՒՔԹ. Յ. Ա. — Ֆրանսական Գրական-
նորիւն. Մօրիս Վօզեռ. Ե. Գ.

ՕՐՈՒԱՆ ՆՕԹԵՐ

«Կիրակի օրը, Օրթագեղի Ս. Լուսաւորիչ
«Եկեղեցիին մէջ, Պատարագի պահուն, Ող-
«ջոյն արուեր է, եւ Պատարագէն ետքն ալ
«Մաս բաժնուեր է, Հայ Հռոմէականաց Ս.
«Պատրիարքին հրամանով»:

Ձեռք գրտեր ինչո՞ւ, կը մղուիմ կանգ առ-
նել այս պզտիկ լուրին առջեւ որ կրօնային
տեսակէտով մեծ նշանակութիւն մը չունենայ
թերեւս, բայց նոր մերձեցում մը առաջ կը
բերէ. Ազգին երկու հատուածներուն միջեւ,
նոյն իսկ տաճարին մէջ: Ըստ ինքեան, Մաս
բաժնելը ու Ողջոյն տալը՝ ուղղակի ժողովուր-
դին կը վերաբերին, առանց եկեղեցական
ծէսերուն մաս կազմելու, կարծեմ. բայց
տարբերութիւնը տարբերութիւն էր միշտ, ու
զայն բառնալու առաջնութիւնը կը վիճակուի
գիւղական եկեղեցիին մը որուն օրինակին պիտի
հետեւին, ինչպէս ծանուցուեցաւ, Բերայի
Ս. Յովհան Ոսկերեւոյն եւ աթոռանիստ Ս.
Աստուածածին եկեղեցիներն ալ:

Այդ գիւղական եկեղեցին, հինուց ի վեր
անխտրական աղօթարան մը եղած էր արդէն,
զինքը շրջապատող Հայ եւ Հայ Հռոմէական
տարրին անխտրական ոգի մը կրեւուն շնոր-
հիւ, որ փոխադարձաբար կ'երթար Ս. Աստ-
ուածածին ու Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիները,

իրաւքանչիւրին տօնական օրերուն, հաւատով
ու սիրով: Ու կը յիշեմ որ — մէկը ըլլալով
աւելի քան քսան տարի առաջուան դպրոցա-
կան սերունդին սրտնց ծնողքները գիւղին եր-
կու դպրոցներուն մէջ ալ խտրութիւն չէին
դնէր — ամէն անգամ երբ ներկայ կը գըտ-
նուէինք Պատարագին, այդ միեւնոյն եկեղե-
ցիին մէջ, ու կարգը գար Ողջոյնին, տղու
հետաքրքրութեամբ ու չաղիր կ'ըլլայինք անոր
չխօսանալու եւ իրեւ կարեւոր պակաս մը
արարողութեան, որուն պատճառաւ՝ եթէ ոչ
գայթակղութիւն՝ գէթ պզտիկ ցնցում մը կը
զգայինք: Այդ տպաւորութիւնը այնքան կ'աղ-
դէր մեր մատաղ բարեպաշտութեանը վրայ,
որ քիչ մնաց պզտիկ մուկանդներ դարձնէր
զմեզ: Ձմեռ մը, պատրաստուած էինք թա-
տերական ներկայացում մը տալ Լուսաւորչեան
դպրոցին մէջ, երբ անոր Տնօրէնը — սլաւ-
կաւելի անձնաւորութիւն մը զոր այնքան սի-
րեցինք . . . վարժարանը ձգելէնս ետքը —
յայտարարեց մեզի թէ այն պայմանով կը
թոյլատրէ մեզի ներկայացումնիս տալու, որ
իմիման իրիկունը, մեր Հայ Հռոմէական դաս-
ընկերներուն հետ մէկտեղ Գիրք կարդանք
եկեղեցիին մէջ:

Պարագան փափուկ էր մեր անխորձ մըտ-

քերուն համար : Տրուելիք ներկայացումին առթած հրապոյրէն շլացողները տրամադրութիւն ցոյց տուին համակերպելու . ուրիշներ , նուազ թատերասէր կամ աւելի ջերմեամոլ , ընդդիմացան : Եւ երբ կը հարցնէին մեզի՝ մեր յամառութեան պատճառը . « Ինչպէ՛ս կուզէք որ շապիկ հագնինք ու Գիրք կարդանք եկեղեցիի մը մէջ — կը պատասխանէինք չիկնելով , չիսթելով — ուր . . . Ողջոյն չեն տար ու Մաս չեն բաժներ » :

Ու ներկայացման պատրաստութիւններէն հրաժարեցանք՝ ցաւած սրտով , ակամայ :

Երկուշաբթի առտու , երբ կարդացի Էմմանուէլեան Պատրիարքին տնօրինութիւնը « Մաս »-ին ու « Ողջոյն »-ին նկատմամբ , այս յիշատակը անցաւ մտքիս մէջ , ու կը խորհիմ թէ , այսօրուան դպրոցական տղաքը՝ քառորդ դար ետքը ականատես պիտի ըլլան անշուշտ՝ եկեղեցական լուսամտ ոգիէ բղխած ուրիշ կարգադրութիւններու , որոնք ճշմարիտ գոհունակութեամբ ողջունուին երկու կողմէն հաւասարապէս , եղբայրակցական անուշ սպաւորութիւն մը թողով :

* * *

Մեր Բողոքական եղբայրներուն ալ քանի մը տող նուիրելու առիթ ունինք այս Նօթերուն մէջ , Աւեսաքերի մէկ հրատարակութեանը առթիւ որ լրագրական-գրական հարց մը մէջտեղ կը դնէ : Նամակագիր մը , Սերատտիսէն , կը գանգատի որ Աւետարանական Հայերը երկար առեռնէ ի վեր պէտքն զգացած են իրենց յատուկ ժողովրդական թերթի մը որ ըլլայ իրենց « բնատուրմիկ յատկութեանց , թերութեանց կամ լաւութեանց հայելին » , որ ունենայ մանկավարժական ու Հայհին եկեղեցւոյ պատմութեան յատուկ բաժիններ , եւ « ներկայ նիւթապաշտ գրականութեան ժխտին մէջ ոգեպաշտ ու առողջ դաստիարակներ տարածէ » եւայլն : Երկար պիտի ըլլայ մէկիկ մէկիկ առաջ բերել այս հիման վրայ ընդլայնուած տեսութիւնները : Դրամ ձեռք բերելու խնդիրը զլիաւոր արգելքը եղած ըլլալ կերեւայ այս խորհուրդին իրակա նացմանը , անցեալին մէջ , եւ ասոր իրրեւ դարման՝ յարգելի յօդուածագիրը կ'առաջարկէ .

« Երեք տարուոյ համար 300 անձինք հաճին « տալ տարեկան 1½ , 1 եւ 1½ ոսկի , սրով կուանենանք 300 ոսկի , որոյ վրայ թերթին բաժանորդագլինն ալ աւելցնելով , կարծեմ , « կրնայ սկսելու ծախքն հոգացուիլ : Ես կը « խոստանամ յիշեալ պայմանաւ տարեկան մէկ « ոսկի տալ եւ թերթին ալ բաժանորդ գործուիլ : Ես օրական հացովս ապրող մէկն եմ « եւ գիտեմ որ ինձմէ մեծ եղբայրներ ալ ու « նիսի որոնք աւելի ալ կրնան տալ , եթէ հա « ճին քիչ մը զոհողութիւն ընեն » :

Այս վերջին տողերը ցոյց կու տան գրասիրական ու ընթերցասիրական բուռն իղձ մը որ համեստ ձեւի մը տակ երեւան գալուն պատճառաւ՝ գնահատելի ըլլալէ չի դադրիր : Եթէ այս իղձը , եւ « զոհողութեան » գաղափարը — թէեւ բառը քիչ մը խոշոր ըլլայ — անկեղծապէս ընդհանրացած ըլլար մեր ամենուս մէջ , այսօր հայ լրագրութիւնը աւելի ճոխացած կ'ըլլար անշուշտ : Ասով հանդերձ , ընթերցող հասարակութիւն ու լրագրութիւն , փոխադարձաբար հիմնական պատճառ մը չունին գանգատելու , քանի որ հնարաւորութեան սահմանին մէջ կը գոհացնեն զիրար : Զոհողութիւն մը եթէ կայ , ան ալ թերթերու վարիչներուն կողմէ է , որոնք առանց դրամագլուխի , երբեմն առանց նոյն իսկ թուղթի վրայ հաւասարակաւուող պիտեճի մը , ճամբայ կ'ելլեն՝ խղճամիտ գործունէութեան մը ապաւինած ու միւս կողմէ՝ ժողովուրդին գնահատելու կարողութեանը վրայ վստահ , որուն օտար չի մնար երբեմն համակրական զգացում մը որ դրամէն աւելի քաջալերիչ է :

Աւեսաքերի յօդուածագիրը կը յիշէ 1880 թուականը ուր արդէն իսկ խնդրի առարկայ դարձերէ իր այսօրուան թեւադրած խորհուրդը , եւ սակայն քսան տարուան շրջանէ մը ետքը՝ որու-միջոցին կարելի չէ եղեր անոր գործադրութեան անհրաժեշտ տարրերը կազմել , կու գայ կը յանգի սա եզրակացութեան թէ երեք հարիւր ընթերցասէր անհատներ մէյ մէկ պզտիկ փոխատուութիւն կամ նուէր ընելով միայն պիտի կրնան իրականացման մօտեցնել զայն : Մեր ո՞ր պարբերական հանդէսը — վասն զի օրաթերթերու վրայ չէ խնդիրը — ըլլայ գրական , մանկավարժական

կամ կրօնական, ասոր կիսուն չափ իսկ զբա-
մաղլութիւն մը սկսուեր է: Ժողովուրդը, կամ
աւանդական բացատրութեամբ « բնթերցասէր
հասարակութիւնն » է որ կ'ապրեցնէ թերթը,
երբ օգտակարը ու հաճելին կը միացնէ անի-
կայ իր մէջ: Դրամին անհրաժեշտութիւնը
կ'ըմբռնենք, բայց երբ զբաւը կը պակսի՝
մինչեւ մէկ աստիճան կարելի է ապաւինիլ
անդուլ անգագար աշխատանքի, արտադ-
րուած գործը գնահատել տալու, արժանիք
մը, առանձնայատկութիւն մը երեւան բե-
րելու:

Պիտի մաղթէինք որ Բողոքական ազգա-
յիններուն գրասէր մասը, որ կուզէ իր ժող-
վրդական թերթը ունենալ, այս նախաձեռ-
նութեան ոգիէն ալ ներշնչուէր իր առաջա-
դրած լրագրական ձեռնարկին մէջ, եթէ ամ-
բողովին չգտնէ իսկ իր փախազած գումարը
Դժբաղդարար, մեր կողմէ այս տեսակ քա-

ջաւերիչ խզի մը ու մաղթանքի մը տեղի չի
թողար Աւեսաքերի խմբագրութիւնը, որ
կարուկ կերպով կը յայտարարէ թէ երկու
թերթ մէկտեղ չեն կրնար ապրեցնել Աւետա-
րանական Հայերը, եւ թէ մէկուն յաջողելովը՝
միւսին բաժանորդները պիտի նուազին: « Նոյն
իսկ, հակառակ պարագային, կ'աւելցնէ մեր
պաշտօնակիցը, չենք կարծեր որ Պորտը յո-
ժարի այլեւս հոգալ Աւեսաքերի հրատարակ-
ման ծախքը, որ բաւական մեծ է, եթէ ուրիշ
թերթ մը գտնուի Աւետ. ժողովուրդներուն
պէտքերը լրացնող »:

Եւ սակայն հայ խմբագիրները, ժողովուր-
դին 10-20-40 փարայովը կը հրատարակեն
հազարաւոր օրինակներ իրենց թերթերէն,
սաւանց Պորտ մը ունենալու որ հօգայ իրենց
սովորական ոչ նուազ մեծ ծախքերը: Ո՛ւր
մնաց եթէ Պորտ մըն ալ ունենային:

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Թ Ո Ն Ի Ր — Լ Ճ Ա Կ Ը

(Հ Է Դ Ե Ա Թ)

Սուրբերու ամբօնութեան խորհրդը կազ-
մող միաբնակ հաւատքին պէս հաւատք մը
կայ, որ ուժով ազդած է մա՛նստանդ կիներ-
բու սրտարուխ սրտին, եւ զանոնք յարմար-
յուցած տեսակ մը զիւր պատրաստակամու-
թեան, սրուն վրայէն երբ հաւատքի կեղեւը
փրցնենք, կրնայ առարկայ դառնալ մարդե-
բու շարամիտ խորժանքին: Այդ պատրաս-
տակամութիւնը, մանուկներու անմեղ բազ-
ճացումին մէկ նոր արտապրութիւնը կը լու-
սազրէ, եւ ա՛յնքան յատկանշական կողմեր
ունի իր մէջ, որ իր յանկարծական երեւո-
մով, լսողին կամ տեսնողին պիտի ներշնչէր
ապշեցուցիչ ներգործութիւնը, ուր մարդը
տարբերութիւն չպիտի կրնար ունենալ այն
քարացած մտիայէն, որուն բուստ աչքերը
անթարթ ու անքթիթ՝ գերեզմանի մով ընա-
կարանին մէջէն կը դիտեն՝ յաւիտենապէս՝ և
զիպտական բնագլխներու խորհրդաւոր նշա-

նագրերը: Այսօրինակ երեւոյթներու թիւին
ցանցատուութիւնն է մանաւանդ պատճառը,
որ սովորական եղելութիւններու շրջանակէն
գուրս կը ձգէ զայն, եւ կու տայ աւանդա-
վիպական յօրինուածքը այն պատմութիւնե-
րուն, որոնց առարկաները իրապէս գոյութիւն
ունեցած բլլան կամ ո՛չ, բերնէ բերան կը
ըրջըրջին տուններուն խորը, պառաւ կիներու
բերնէն մինչեւ ամէկոտ հարսներու սիրտը,
եւ առանկով անոնց մէջ կ'արմատացնեն եթէ
ո՛չ ամբողջութիւնը, զէթ մեծամասնութիւնը
ա՛յն տղայամիտ հաւատքին, որ մայրերը կը
կապէ՝ զօրաւոր կերպով՝ բուժիչ ջրերու կամ
թալիսմանական բժժանքներու կիրարկութեան:
Այն աւանդավէպը, զոր այսօր Մասիսի ըն-
թերցողներուն պիտի ներկայացնեմ, այս մի-
աբնակ հաւատքին եւ մարդերու շարամիտ
խորժանքին իրարու մէջ հիւստած մէկ խոտա-
ցումն է, ուր պիտի տեսնենք թէ « Աստուծոյ

սէրը» ո՛րքան ներգործութիւն կրցեր է ունենալ կնոջ սիրտին մէջ, եւ թէ ո՛րքան միամիտ են անոնք՝ սխալ բմբռնուած Աստուծոյ սիրուն զոհելու ինքզինքնին, նոյն իսկ իրենց առտնին կենցաղին մէջ :

Երէցկնոջ մը շուրջը կը դառնայ այս հէքեաթը : Դեռ մատաղ ի՛ր տարիքով ու գեղեցկութիւնով, էրկանը քահանայութենէն ի վեր ինքը՝ իր ներքին զգացումներէն թեւադուռած՝ աւելի ուժ տուած էր հաւատաւոր կեանքի մը, անգէտ անոր սկզբունքներուն, եւ աներկբայ՝ տիրոջ անունին հպատակելու տրամադրութիւնով, իր երէցէն աւելի քահանայ մը եղած էր նուիրումով ու կեանքի փոփոխութիւնով : Կրօնականին սեւ լաշալը շատ աւելի խորհրդաւորութիւն մը տուած էր իրեն, քան իր քահանային փիլոնը, որ շատ անգամ մէկդի կը դուռէր՝ Տիրոջ խորանին առջեւ, խորոտիկ զգեստներու տեղի տալով : Ու շինական կեանքի առնականութիւնը՝ բիրտ իր ուժով, ու իր լեռնցի կենցաղով, դեռ կապէր հոն, քահանային մէջը, անոր վերարկուն տակը, երբ երէցկնոջը ասիւզածը պինդ, իր վրան կը բերէր ամրացած լաշալը, սեւ ու կրօնաւոր, իր թարմ տարիքին գեղեցկութիւնը պահելու, եւ տալու իր դէմքին կրօնքին պատկառանքը, եւ սուզը հաւատքին, որ խորհրդաւոր ազդեցութիւն մը կը գործէր գրկից գիւղացիներուն վրայ : Կեանքի կոչումին պայմանները փոխուած էին, պէտք էր ուրեմն երէցկնոջ կեանքն ալ փոխուէր, իր նոր շրջանին մէջ, արդարացնելու համար իր էրկանը քահանայութեան կոչումը, նոյն իսկ իր տգէտ ընծայումին, ու անարժան ձեռնադրութեան ներքեւ : Կնոջ նուրբ խորհրդածութիւնը իր ռամկութեան մէջ անդամ կ'ելլէր մինչեւ այդ բարձրութիւնը, երբ քահանան կը թարթափէր դաշտերուն խորը, հողոտած ու փոշոտ չիփաւրսին քաշած, ու սեւ եազման իր թաղիքին շուրջը, երբ միւս մարդիկներէն կը զանազանուէր լոկ Տեապալա յորձորձումով : Հակառակ գիւղացի կիներուն, որոնց չազակրատ լեզուները եւ ճայթող խնդուքները թփուտներու եւ առուեզրի մարգերը կ'ոգեւորէին թռչուններու երգին հետ,

երէցկինը՝ պատասխանատուութեան բեռան մը տակ ճգնուած կը զգար ինքզինքը, ու կը թողուր որ փակուած մնար տունին մէջ, ինքզինքը նուիրուած տեսնելու իր մէկ հատիկ տղուն, զոր իր կեանքի երէցկին շրջանին մէջ ունեցած էր : Եւ երէցկինը՝ հոգիով ու սրտով իր տղան ու հաւատքը պաշտած ատեն, երբեք չէր կրնար զգալ վախճանը, որ իր կեանքին պիտի յաջորդէր ա՛յնքան ճակատագրորէն :

* * *

Տէրտիրոջ տունը գեղին մէկ անկիւնը նետուած, ցած կեկ ցուրքներուն տակ կը բանար իր դուռը : միայտիկ ու անշուք բակին մէջ կամփոփէր՝ անլուսամուտ պատերու խորը՝ թոնիրը ու ակոտի ձեւով սենեակներ, միջնորմով զատուած իրարմէ, ուրկէ մինչեւ այն ատեն գառներու մայիւնը ու կովերու բաւաջը լուած էր : Երէցկինը համեստ իր տարիքին ու իր սեռին մէջ, կը թողուր որ արգելափակ մնար ինքը, մեղքերու հալումէն անաղարտ մինչեւ այն ատեն, իր տունին անլոյս երդիքին տակ, փակ դուռներու մէջ, իր տնական գործերովը զբաղելու համար : Շինական քահանան, երբեք սրտի պղտորութիւն չէր ունեցած անոր հանդէպ, եւ անխառն վստահութիւն մը ունեցած էր անոր մասին աղջկութեան օրերէն իր հետ բերած ըլլալով մաքուր ու պարկեշտ վարքի մը աւաքինութիւնները :

Հացեփի օր մըն էր : Երէցկինը ստիպուած էր մէկդի թողուլ իր լաշալը, բարկ ու կրակոտ թոնիրին գլուխը նստելու համար : Այս անգամ պէտք էր դուռը բաց ընել, անկէ ներս թափանցող լուսով իր գործը կատարելու : Աշխատութեան ծանրութիւնը, թոնիրին տաք գօլերը կրկնապատկած էին իր անմեղ գէմքին կարմիրները, որոնք գունագեղ կը վառէին իր այտերուն վրայ : Եւ չիկնումը, ալ աւելի նրբացուցած էր իր գիմագծերը, որոնք տունին խորը, արեւին սեւութեան անհաղորդ կը մնային :

Անթի անցորդ մը, թարմ հացերու հոտէն հրապուրուած, շեղեցաւ իր ճամբէն, ու բաց դռներէն ներս սողակեցաւ, մինչեւ թոնիրին գլուխը, ուր փռեց յոգնած ոտքերը,

գիւղացիներու այն համարձակութիւնով ուրուն մէջ կոչառ ու անքաղաքավար վարմունք մը տեսնել դժուարին չափաւ ըլլար : Անծանօթ մարդու առջեւ երէցկնոջ գէմքը դոյն կու տար կառնուր, անքող ու անլաչակ, քանի որ իր ձեռքերը խմորուած էին, ինքզինքը չկրնալ պարտկելու չափ :

Ա՛լ եղածը եղած էր սակայն :

— Եղբայր, ըսաւ երէցկինը, դրամներ զրայ եկար : ա՛ն սա բրդուճ մը տաք հացը, ու անուշ ըրէ, կերեւայ թէ յոգնած ես ու անօթի :

Ու մարդը իրր շնորհակալութիւն, մղզկտանքի պէս ա՛ն մը հանելով կուրծքէն, սկսաւ ուտել այն հացը զոր բարի կինը կու տար իրեն :

Արեւը զենիթէն վար կը կախուէր հեռուէնէ, ու անծանօթ մարդուն ոտքերը փրուած կը մնային, անշարժ՝ Ղովաթի կնոջ աղի արձանին պէս, ու իր աչքերը սեւեռարիւր կը մնային կնոջ վրան, ա՛յնչափ բուռն տաքութանքով, որչափ թերեւս Յակոբ չի կրցաւ զգալ ջրհորին մօտ Ռաքէլը համբուրած աւտերը :

— Ոտքերս առաջ չեն երթար, խաթուն, սիրտս հոս գտնուած կը մնայ : Բայց ես դեռ երկար ճամբորդութիւն մը ունիմ կատարելիք, Աստուծոյ սիրուն, համբար մը տուր ինձի, որպէս զի ճամբաս չարունակեմ :

— Դուն անցորդ մըն ես, մեր երգիքին տակ պատասպարուած ինքնակոչ հիւր մը : Ես քեզ մեծ արեցի իմ հացովս, զոր կը պատրաստեմ իմիններու համար : Ինչո՞ւ հիմա ա՛յդ քան անխիղճ կ'ըլլաս դպչելու տկար կնկան մը, որ իր տունին մէջ առանձին ու անպաշտպան կը մնայ : արդէն թափուր է գիւղը ու մէկը չի կայ, որ քու յանգստութիւնդ պատժէ : Չե՞ս գիտեր, կինը գոհար մըն է իրր էրկան մը սեփականութիւնը, որուն անկէ վատ ոչ ոք իրաւունք ունի ձեռք երկնցնելու :

— Մաթուն, Աստուծոյ սիրուն, կ'ըսեմ : չե՞ս գիտեր որ Անոր սիրուն առջեւ ամէն բան կը դադրի, ամօթը, խիղճը, սեփականութիւնը, ու սիրտը Անոր համար կը տրուի միայն : հաւատքի դօրծ մըն է, զոհողութիւն մը, զոր քեզմէ կը պահանջեմ :

Եւ ուրիշ այսպիսի լեզուանի խօսքերով, ջանաց կնկան միամիտ հաւատքը շահագործել եւ « Աստուծոյ սիրուն » զեղծումով պարտկել, ո՛վ գիտէ, իր մէկ ցանկական պահանջը : Երէցկինը դողաց, « Աստուծոյ սիրուն » այդ զոհարեութեան հանդէպ, ու թողուց որ անծանօթ մարդուն փոշոտած շրթունքները, աղաոտ հետքեր թողուն իր այտերուն վրայ . . . :

Մարդը սկսաւ արագ արագ հեռանալ գեղին սահմաններէն, դաշտերէն, ուր մշակ ժողովուրդը զինքը կը բարեւէր, անծանօթներու նուիրուած բարի համակրանքով :

* * *

Երէցկինը՝ Աւետարանի շնացող կնկան չափ դողահար, շառագունած՝ աղաոտ համբարի մը հպումէն, սրտի մղձաւանջ արտիւմներով կը սպասէր արեւմարին իր տէրտէքով խոստովանելու անծանօթին պատմութիւնը, ու վայրկեան մ'առաջ հանդարտեցնելու իր խիղճը, որ տեղի տուած էր Աստուծոյ սիրուն առջեւ : Լծուր քահանան տուն դարձաւ գիւղացիներուն հետ, երբ տակաւին թոնկը կը վառուէր : ու գնտուած հացերը հետզհետէ կը տափկնային փայտէ գլանին ներքեւ : Այն իրիկուն երէցկինը տարօրինակ անձկութիւնով մը դիմաւորեց իր էրիկը, ուրիշ իրիկուններէ աւելի տխուր, չուարած ու անապահով մեղաւորի մը տատամսոտ քայլերով : Եւ իրիկնադէմի փոխանակուած ողջոյնը յանկարծ մկրատուեցաւ երէցկնոջ խոստովանութեամբ :

Տէրտէքը իր յոգնածութեան ծոցէն դուրս փոխեց անձիրան առիւծի մը մունչիւնը, ու կատղած թափով մը ձիգ բացած, իր աչուրները, չափեց ճամբուն երկայնքը, ուրիշ խոյս տուած էր անծանօթը, յանգստած՝ իր երգիքին տակ՝ բարեպաշտ ու խղճամիտ կրնական մը հաւատքը շահագործել : Ու անծանօթին հանդէպ ծնած վրէժխնդրութենէն յուսահատ, կատաղի այրուցքով խօսքը իր կնկան ուղղեց :

— Ատ ի՛նչ հաւատք է, երէցկին, ըսաւ : Աստուծոյ սերը ե՛ս ալ գիտեմ, ես որ քահանայ մըն եմ Աստուծոյ : Եթէ ամէն հանգիստդ « Աստուծոյ սիրուն » ըսելուն առջեւ

խոնարհինք, երգիքնիս մեր գլխուն պիտի փլչի օր մը : Այդչափ կը սիրես քու Աստուածդ՝ ապա ուրեմն

« Աստուծոյ սիրուն ելիր սա թոնիրը իջիր » :

Երէցկինը, ա՛լ յուսարեկ ու ամօթահար, ժողջեց իր մէկդի դրած լաչակը, պինդ փաթ. թեց իր գլխուն, եւ Աստուծոյ ձայնին առջեւ ծնրադիր ապաշխարողի մը պէս, ինքզինքը ձգեց թոնիրին մէջ ուր կրակը կը ճարճատէր, ու ջերմութիւնը բարկ տաքութիւնով կ'այրէր անոր կողերը . . .

Տէրախրոջ շուարումը՝ անօրինակ զղջումով խառնուած, յանկարծ դողահար ապշութեան մը փոխուեցաւ, տեսնելով լճացումը ջրերուն, որոնք թոնիրին յատակէն կը բղխէին : Անեւեւոյթ եղող երէցկինը անհամար ձկներու վերածուած էր, այդ կրակներէն յորդող ջրերուն մէջ, խառնուտիկ ու մանտրտիկ, որոնք սկսան լողալ՝ շիկնոտ ու ամօթխած՝ Թոնիր-Լճակին երեսը, մինչ անդին, մայրապետիկ որբը կը ճըւար իր խանձարուքին մէջ, եւ

քարացած տէրտէրը խելըռած մարդու մը տարակոյսներով անշարժ կը հեծկտար :

* * *

Երբեմն երբեմն հիւանդոտ ու ցաւագար կիներ խումբ խումբ կը տեսնուին Թոնիր-Լճակին վրայ, ու լուռ աղօթքներու մէջէն կը լսուի .

— Երէցկի՛ն, Աստուծոյ սիրուն, ցոյց տուր երեսդ :

Ու ձկները այդ ձայնէն դողահար՝ կը քաշուին կը կծկտին Թոնիր-Լճակին եզերքը թող լով որ ջուրին մակերեսը հանդարտ հայելացումը բերէ կոյս ու շիկնոտ գէմքերուն :

Այդ հանդարտ ջուրէն լուացում մը ամէնէն զօրաւոր բուժիչն է այն հիւանդներուն, որոնք Աստուծոյ սիրուն ապաւինած, հաւատքի ու կրօնքի մրմունջներով ու տենչանքներով գէպ ի հոն կը վազեն :

Գէթ այսպէս կը պատմեն Բարերգի գիւղերէն ծերուկ կիները :

7 Յունիս 1900

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄԱԿՈՅԿԸ

Սարին վերայ ⁽¹⁾ նըստած մինակ, տըրտմագին,
ես կը խոկամ երազանքով սառուցիկ.
Ինձ կը քրլի քե հըրապոյրը կեանքին
Յանկարծական հըպանցում մ'է սըլացիկ :

ես կը խոկամ երազանքով սառուցիկ
Այն պահուն ուր կ'անցնի մակոյկ մ'ըսպիտակ
Որուն մէջէն տաքփոտ վանկեր քրուցիկ՝
Սլաքի սլէս կը մըլըրճին կուրճիս տակ...

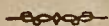
Ինձ կը քրլի քե հըրապոյրը կեանքին
Ձունի տաղտուկ, չունի ո՛չ ցաւ, ո՛չ ձրմեռ.
Վարդ, գարուն, սեր և երազանք քանկագին
Օն, չեն բաւեր երբ սիրան ըլլայ կիսամեռ...

Յանկարծական հըպանցում մ'է սըլացիկ
Մակոյկն անփոք ուր կը դողայ մանջողիկ,
ես անոր հետ սիրոյ երգերն վաղանցիկ
Որոնք ըսպէ՛ մը կը կառչին մեր սըրտին :

Մ. Ո

(1) Մօտա :

ՔՈՅՐԸՍ ԸԼԼԱՐ ԱՆ

Քոյր մ'ունենայի, փոքրիկ քոյր մ'աղուոր,
Ժպտուն ու խօսիկ.

Քոյր մ'ունենայի, փոքրիկ քոյր մ'աղուոր,
Հոյսի պէս աղջիկ:

Սիրոյ խըտացում, կիւսի մը զաւակ,
Հաճանք մը գարնան,
Մտածում մ'ամբողջ, կոկոնի պէս փակ,
Ու քոյրս ըլլար ան:

Լուսագիծ ճակտին վէս գանգուրներով,
Սրտի բոց կապեր,
Խորհուրդ աչքերուն խոր նայուածքներով,
Զիս միշտ հրմայեր:

Անկոխ տաճար մը ինքնարուխ բուրմանց,
Ու քոյրս ըլլար ան,
Խօսուն վարդ մըսէ բովաքի բոյն մ'անանց,
Սրտի վարդարան...:

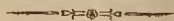
Գարնան երազած վարդը ջերմազին,
Գաղտնիքն անբաժնի...
Շղարշ — հանգույցը իմ ու երկինքին,
Զիս Հոյսին կապող:

Հոգիի նայուածք ժրպիտին անմեղ
Գանձերն ինծի տար,
Իր անմեղութեան առջև ես շատ հեղ,
Հայի լուռ, տկամ...:

Ու իրմով արբշիւ, յառեի յաւետ,
Քրոջս աչքերուն,
Խորհուրդի պէս կոյս իր անձը անգետ,
Ահ չերթար հեռուն:

Ես զայն գգուէի, սրտի վարդարան,
Ան քոյրս մնար,
Պաշտէի զայն միշտ, անխ, չը մեծնար ան,
Ու չը ծերանար:

ՍՏԵՓԱՆ ՔԱՐԱՌԻԹԻԱՆ

Վ Ր Է Ժ Ը

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

— ❧ —

Տիւանդորրի սալսրութիւնը չունէի :

Երբ գիւղագնացները , միջօրէի տաքութենէն նեղուած , պզտիկ քուն մը կը քաշէին , եւ կղզիին մէջ կը տիրէր հանդարտութիւն մը՝ զոր միայն ջրկիր իշապանները կը խանդարէին , կը սիրէի միսրճուիլ շոճիի պարակներուն մէջ , ձեռքս գիրք մը ու թղթան ավու մը :

Չամկզին վերի ճամբան , որ մեր վիլլայէն կը սկսէր ու մինչեւ Միջոն կը տանէր , ծովահայեաց ու օգտաւուն արահետ մըն էր՝ ուր կը թափառէի երազացնոր :

Ամբոխէն խոյս տուող եւ խորհուրդին խնկարկող հուրիներ իրենց սէրերը կը պտըտցնէին հոն՝ ցած սոճիներու հովանիին տակ :

Եւ գետնաքարչ մնացածներէն բխած գաղջ ու եղի բուրումնաւէտութիւնը կը գինովցնէր սիրտտենչիկ հոգիները :

Ամառուան էն գեղանուշ օգերէն մէկն էր : Շատ բարակ սիւք մը կը փշէր , թեյի պէս նուրբ տերեւներուն մէջէն փախաւով . եւ շոճիներու չոր գնդակները ու խէժոտ կեղեւները , որ կը ճաթուտէին արեւուն ճառագայթներէն թափանցուած , գէշ ազդող շնկոց մը կը հանէին անդադրում :

Կոխկրտելով մանրուք քարերուն եւ տեղ տեղ հաւքուած շիւղերուն վրայէն՝ չէկ հողին փոշիով ծածկուած , լայնածիր տձեւ յարգեայ գլխարկիս շուքը աչքիս վրան բերած , յարմարագոյն խորշը կը փնտռէի անբեւութանալու համար թաւուտքին խորհրդապահութեան մէջ :

* * *

— Լեւոն , հեռուները մ'երթա՛ր , վար կը սահիս :

Մարգրտէ ջինջ արտասանութեամբ մը , անուշ հրաւերի մը փաղաքանքով համեմուած այդ խօսքերը ընդմիջեցին մտացրութիւնս , մկրատեցին անըմանքս :

Յնչուածի պէս չորս կողմս նայեցայ . սիրտս

կը տրտիէր , կարծես նոր վէրք մըն էր հոն որ կը կոթար : Երկվայրկեանի մը մէջ վիպակ մը կ'ուրուագծուէր երեւակայութեանս մէջ :

Հագիւ հինգ տարեկան , նաւաստիի հագուստով վառվառն տղեկ մը գէմս ելաւ , գնդասեղի մը վրայ քանի մը գոյնզգոյն թիթեռնիկ փակցուցած :

— Ո՛ւր կը վազես , Լեւոն , ըսի կամաց մը : Պզտիկը , զարմացած — բնածին հպարտութեամբ մը՝ ինքը ճանչնալու , ժպտադէմ մտեցաւ ինձի , ու .

— Տեսէք , չորս հատ ելաւ . էն աղւորը սա կարսիւն է , ըսաւ :

Ու , ոսկեգոյն թիթեռնիկ մը եւս նշմարեւում , ետեւէն ինկաւ կայտառ ոստումով :

Թիթեռնիկը վերօք թաւ : Շարժում մը բրի եւ բռնեցի ան :

Նոյն պահուն , ինքզինքս դտայ բաց կապոյտ պաթիւսք նրբիւրան շրջազգեստ մը հագած հիւանալի կնոջ մը առջեւ , ծառի մը կոճղին յեց՝ դիցական երեւոյթով , գլուխը ճերմակ կազ մը՝ շինեօնին վրայ ժողովուած . սեւ նուաղկոտ աչքերը զգայնոտ ըլլալը կը գորցէին , եւ աղամանդէ մատնիները ձիւնապատակ մատներուն հատնող երկարաձգումը կը չեշտէին :

Ընթերցումը ականբեւ ընդհատած , ցուցամատը դրած էր ան գիրքի մը ճեղքին մէջ . վերնագիրը աչքիս դպաւ , Մեյիկիթ , Ասօլֆ Պըլլիի ծանօթ վէպը :

Մեզ կը դիտէր արդէն թաւուտքին մէջէն՝ ամբողջ Մարմարան գէմը առած , ուր քանի մը առագաստանաւեր կը խաղային :

— Շնորհակալ եղա՞ր , տղաս , հարցուց՝ երբ Լեւոն իր վրան վաղեց ուրախութենէն :

— Մամա , հինգ հատ ելաւ . էն աղւորը ո՞րն է :

— Տիկին , ըսի յարգալից , կեղծ պաղատանքով մը որ կը մատնէր խօսքի բռնուելու

փափաքս, շատ սիրուն գտակ մը ունիք :

— Աւելի չարածճի քան սիրուն :

— Նոյն իսկ ատոր համար սիրուն, այնպէս չէ՞, աւելցուցի՛ր լափելով իր մեղմ ափնարկը որ ըսել կ'ուզէր «իրաւունք ունիք» :

Յանկարծ Լեւոն նոր որսի մը վրայ յարձակեցաւ, եւ յուսակոտոր շեշտով մը,

— Աս ալ կը բռնէ՞ք, ըսաւ՝ երեսո ի վեր նայելով :

Ձեռքիներս հոն գետինը դրի — որպէս թէ բեռ մը ըլլային անոնք — ու քիչ մը վազվրգեղէ վերջ մացառէ մացառ՝ բռնեցի այդ թիթեռնիկն ալ, զոր Լեւոն յաղթական անցուց գնդասեղին վրայ :

Վերադարձիս, տեսայ որ Տիկինը կը թրդթառէր գիրքս, Պօպէսի Չարին ծաղիկները :

— Ներեցէք, ըսաւ, թեթեւ մը շառագունած՝ ինչ որ իր ճեփ ճերմակ մորթին փափկութիւնը կը բացայայտէր. ու, գիրքը քշխալիս քով դնելով, աւելցուց.

— Ուրախ եմ ձեզ ճանչնալուս. ձեր անունը կարդացի կողքին կռնակը... արդէն լրած էի...

Դիտարկս հանեցի շեշտուած յարգանքով մը, առանց բառ մը արտասանելու, եւ իր հրաւերին համակերպելով — հոգիս կը թրթռար ցնծումէս — իր քով տարածուած բարակ շիւղէ բարձին վրայ նստայ, արմուկս աթոռիս կոթնցուցած, կախուած այդ պուպրիկին շուրթերէն՝ որ ուղղակի սրտին խօսող ազնիւ զգացումները թարգմանելու համար ստեղծուած ըլլալ կը թուէին :

* * *

Մին այն կիներէն, որոնք այնքան փափուկ որքան միամիտ, այնքան հանդարտ որքան անկեղծ կ'երեւան, տեղի տուող եւ դիւրահաղորդ բնաստութեամբ՝ մին այն խորհող չափող կիներէն, Զարուհի անթափանցելի կը մնար ներքնապէս այնքան դժուարին էր անոր հոգեբանութիւնը :

Բոլոր ծանօթ վէպերը կարդացած եւ անոնց տպաւորութիւնները իր սրտին մէջ գաղտնած, ատունցմէ ցոյց կուտար միայն իր լուրջ գաղափարները՝ հասուն, եւ իր ինքնավստահ չարժուածքը՝ ճկուն :

— Ասեղծուած մըն ես դուն, ըսի օր մը՝ հետաքրքրութիւններս չի կրնալով զսպել. գաղտնիքներդ անմատչելի կը մնան էն լաւ մեկնող նայուածքներուն. հանդարտ ծովուն կը նմանիս, խորունկ ու ծալքատ անոր պէս՝ քու սիրտդ ալ :

— Ասեղծուած... միմեջեց գերող ժպիտովը որուն մէջ պաշտելի կը դառնար իր սղջանքը. առեղծուած՝ նոյն իսկ ինծի համար, թերեւս. բայց առեղծուած՝ ուրիշներուն համար, երբեք :

Այլ եւս մտերիմ իրենց տան մէջ, ուր էն գեղեցիկ հիւրամեծարութիւնը կ'ընծայուէր, գաղափարակից մը իր ամուսնին՝ վաղվադրժիշկ մը՝ որուն կենցաղագիտութիւնը կը հմայէր իս, հիացումով առջի հոգիս կը վերանար այդ հեշտին մթնոլորտին մէջ՝ որուն ծիծաղը կը կազմէր Լեւոնիկ, ձեռքէ ձեռք պտտցուած :

Ստամբուլի անհանգստութեան պատճառաւ, ցերեկները շատ անգամ կ'զդին կը մնայի. կազդուրուելու պէտքը յանձնարարուած էր ինծի բժիշկներուն կողմէ :

Աւելորդ է ըսել թէ Զարուհիին հետ, միս մինակ՝ խորհրդապահ պտրակներուն մէջ — ըրեաւոր սէրերու յիշատակարան, — կը շքնչէինք սիրոյ տնհուն վայելքները, ինչպէս երբեմն՝ խաղի համար՝ կը ծծէինք խաղաւաճ չոճիկի թարմ կանանչ շիւղերը. որոնց լայր կը վարդաթեր մեր շուրթերը, այն ատեն աւելի տրամադիր՝ համոյրներուն, որոնք ծառերուն մէջէն խուսափող շնկոցներուն հետ կը փափասային :

— Ի՞նչպէս երջանիկ չըլլամ, կ'ըսէր, միշտ քնքուշ, միշտ սիրազեղ, քանի որ մայրն եմ Լեւոնիս՝ համակ յոյս, ընկերը՝ ամուսնիս զոր կը յարգեմ, եւ քու սէրդ վայելելով, այնպէս չէ՞, մինչեւ մահ... :

* * *

Գիւղէն իջանք :

Զմեռը կը շարունակուէին մեր ընտանեկան յարաբերութիւնները :

Ու Զարուհի միշտ նոյնը կը մնար ինծի հանդէպ : Բերաւ, իրենց տան մէջ, իմ ժաւերս ունէի :

Տարի մը հազիւ անցած էր, երբ օր մը, վերջապէս, խելքս գլխէս տանող սանկ խօսք մը նետեց .

— Ժամանակէ մը ի վեր ամուսինս սկսած է սղտիկ նախանձ մը խոստովանիլ . քանիցս գոցէն զիտողութիւն րրու . կ'աղաչեմ որ այցելութիւններուդ մէջ զգուշաւոր ըլլաս :

Ձէի ուզեր ու եւ է կերպով վրդովել Ձաբունիս անդորրութիւնը . կը հաւատայի թէ իմն է . խոստացայ աեղի չի տալ այլեւս, վստահ իր սիրոյն վրայ :

— Կը տարակուսի՞ս, հարցուց՝ երկու ձեռքերով ձեռքերս բռնած ու կուրծքին վրայ սեղմած :

Քանի մը ամիս տեւեց տարտամ վիճակ մը որ իս չափազանց կը մտահոյէր : Արդարեւ գրեթէ ինէ խոյս կուտար . եւ ոչ մէկ տեղ կը հանդիպէի իրեն . գործով քանի մը օր բացակայած միջոցիս, մեզի այցելութեան եկած էր . իսկ ամուսինը, սովորականին պէս բազմապարզ, միշտ քաղաքավար էր հետս :

Քանիցս փորձեցի իր տանը մէջ առանձին գտնել Ձարունիս, բացատրութիւն մը ուզել իր ցուրտ ընթացքին վրայ . երբեք կարելի չեղաւ աս :

Հանելուկը լուծելու անկարող, սիրտհատնուով կ'անցընէի օրերը, սակայն միշտ յուսալից՝ որովհետեւ բացարձակապէս ասպնդուած էի թէ Ձարունիս նոր յարաբերութեան մը պատճառով չէ անշուշտ որ իր հետքերը կը հետացնէ ինէ :

Հպարտութենէս ինքզինքս կ'ուռէի : Թէ որ կը սիրէ իս, կը խորհրդածէի ինքնին, պէտք չէ՞ որ մերձեցումը իրմէ գալ, խօսքը առաջին անգամ ինք բանայ : Չանձրացած արդեօք . խղճի խաղթ մը արթնցաւ . ու կ'աշխատի լռութեան մէջ որ չի քննարկու համարում՝ զոր դեռ կը փոխանակէ յարգալից բարեկրթութեամբ :

Կիրակի օր մը, ա'լ վերջ մը տալու հաւատատ որոշումով գացի . վերջին այցս եղաւ աս : Ուրիշ հիւրեր ալ կային :

Փուշի վրայ նստած էի, շուտով հրաժեշտ առի . Ձարունի մինչեւ սանդուխին գլուխը եկաւ՝ ըստ սովորութեան :

Կրկին ձեռքը թոթուած պահուս, ափին մէջ այցաքարտս դրի ու մեկնեցայ : Վրան կանխապէս գրած էի՝ «Անկարելի է ինծի բա-

ցատրել ձեր ընթացքը, եւ կը վախճամ յախուռն վճռելէ» :

Երբոր մէջ մը կռնակս դարձայ, հեզուութեան պէս չարամիտ ժպիտ մը դէմքին վրայ՝ բացագանչեց հատիկ հատիկ արտասանելով .

— Ի տեսութիւն :

* * *

Հետեւեալ իրիկունը, գրասեղանիս վրայ նամակ մը գտայ, վարդադոյն ու հոտաւետ : Ձարունիս գիրն էր :

Դողդղալով կարդացի, ու ատոր տպաւորութիւնը շատ երկա՛ր տեւեց . եւ շատ տխուր եղաւ ինծի համար՝ մինչեւ այսօր, ու մինչեւ մահ :

Մաքուր ֆրանսերէնով մը գրուած էր ան . ահա բառական թարգմանութիւնը .

«Յարգելի բարեկամ,

«Ձեր դժբախտութիւնը ձեր Չարին ծաղիկներէն կը սկսի : Եթէ կողքին մէկ անկիւնը չի կարդայի ձեր անունը, որ նախապէս ծանօթ էր ինծի խիստ մօտէն, թերեւս մեր յարաբերութիւնը չի հաստատուէր :

«Առաջին անգամ սրտակից մտերմութիւն Օր. Նուարդ . . . Եան խօսած էր ձեր վրան . ան զոր տանջեցիք ձեր պչրանքով, մինչդեռ խենդի պէս կը սիրէր ձեզ : Ամէն արժանիքները ունէր որպէս զի փոխանակէիք իր զգացումները . բայց դուք անտարբեր գտնուեցաք շատ անգթօրէն : Ու երբ պրպտեցին վարպետօրէն ձեր նպատակը, հասկցուեցաւ որ գրամօթիտ չունենալուն՝ կը վախճաք որ անկամայ ձեր սէրը կը յանդի ամուսնութեան : Հէք աղջկիւր իր ցաւերը գոգս կը թափէր . ես կը սրբէի անոր արցունքները :

«Հիմակ կը խոստովանիմ թէ բնաւ չի սիրեցի ձեզ :

«Վէպի մը մէջ սոսկալի վրէժխնդրութեան մը օրինակը կարդացած էի : Ու առաջին վայրկեանէն խօս երազն ունեցայ որ սիրէք իս՝ որպէս զի տարաբաղդ Նուարդիս վրէժը լուծեմ :

«Ուստի մի՛ մեղադրէք իս : Դէթ կ'ընդունիք թէ քանի մը երջանիկ ժամեր անցուցիք մօտս :

«Այս սէրն ալ Չարին ծաղիկներէն մէկն ըլլայ . . . »

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՇԻՃԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ (SÉROTHÉRAPIE) — ԺԱՆՏԱԽՏԻՆ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԸ

Ժանտախտէն բռնուող անձը պէտք չէ վարնայ անկէ՝ ուրիշ որ եւ է հիւանդութենէ աւելի . շնորհիւ Բասդէօրի եւ իր աշակերտ ներուն՝ Ռուի, Եէրսէնի, Գալմէդի անխոնջ աշխատութեանց, ոչ միայն կարելի է դարմանել այսօր այդ հիւանդութիւնը, այլ եւ բուժել :

Ժանտախտը փողացաւէն (croup) կեղծմաշկութենէն (գուշ պօղան, diphtérie) ու պիսակ, ծաղիկ հիւանդութենէն աւելի վտանգաւոր չէ՝ երբ մարդ կ'ենթարկուի Եէրսէնի ժանտարգել շիճին (sérum antipesteux) կամ Հաֆքինի ժանտարգել պատուաստման :

1894ին, Եէրսէն՝ որ Բարիզի Բասդէօրեան հաստատութեան մէջ աշխատակցած էր Ռուի, անոր փողացաւի շիճարուժական հետազոտութեանցը մէջ, Ֆրանսայի գաղթային նախարարութեան կողմէ Հոնկ-Քոնկ զրկուեցաւ, ծայրագոյն Արեւելքի Փրանսական գաղթականութեանց մէջ ժանտախտի մուտքն արգիլելու միջոցները ուսումնասիրելու համար :

Ուս փողացաւի դարմանման համար առած էր այս անգամ պատճառ եղող միջոցը, որ Լեօֆֆերի պաւիլ կը կոչուի, ու անով ձին պատուաստած էր, այսինքն անոր արեան մէջ ներմուծած էր միջոցը, որով կենդանին, թեթեւակի հիւանդութենէն բռնուելով, ապագային զերծ կը մնար անկէ . այս կերպով պատուաստուած ձիւ մը արեան շիճը, հեղուկ մասը, փողացաւէ բռնուած տղայ ներարկուելով՝ զանոնք բուժելու յատկութիւնն ունի :

Գալմէդ, Պուէլ եւ յետոյ Եէրսէն, Բասդէօրեան կաճառին մէջ սկսան նոյնը փորձել ժանտախտին համար : Առին ժանտախտի նշանները ու զայն մշակեցին արգանակի մէջ ուր պատիւներն աճեցան ու բազմացան՝ կորսնցունելով իրենց ժահրաւորութիւնը, թունա-

ւոր հանգամանքը . յետոյ, այդ մշակուած պաւիլները մէկ ժամ 58 աստիճան տաքութեամբ մեղրնելէ յետոյ, անով պատուաստեցին մուկեր, հնդկի ճագարներ, այս կենդանները թեթեւակի կը հարնդնային ու ասողջանալէն վերջը, եթէ ժանտախտի ողջ պաւիլ ներարկուէր անոնց, հիւանդութեան անգգայ կ'ըլլային . կամ ինչպէս կ'ըսուի գիտնականօրէն, ախսազանս (immunisé) կը զըտնուէին ժանտախտի դէմ :

Ձիւ մը վրայ պատուաստման փորձեր նոյնպէս յաջողութեամբ պատկերացան ու այդ անտաղատ ձիւն արեան շիճով է որ Հնդկաշինի մէջ, Եէրսէն խնամեց 26 ժանտախտաւոր որոնց 24ը առողջացան, իսկ մեռնող երկու հիւանդներն ալ իրեն գիմած էին մահուանէ շատ քիչ յառաջ : Հրաշալի էր այս արդիւնքը, 7 — 70% մահ : մինչդեռ անդին շիճով շնորարկուած հիւանդները կը մեռնէին աւելի քան 90% համեմատութեամբ :

1896ին, անգլիական կառավարութեան հրաւերով, Եէրսէն վերսկսաւ իր շիճի ներարկումները Պոմպէյի մէջ . այս անգամ արդիւնքը յուսացուածին չափ նպաստաւոր չեղաւ հետեւեալ պատճառներով .

Նախ՝ գործածուած շիճը հաղձեպով պատրաստուած, հարկ եղած խնամքը տրուած չէր անոր, մինչդեռ գիտենք այժմ որ ժանտարգել շիճին պատրաստութիւնը մէկ, մէկ ու կէս տարի կը կարօտի երկրորդ՝ Պոմպէյի համաճարակը կը ներկայանար տարբեր հանգամանքով, թոքոտապի ձեւով որ շատ ծանր է ու աղիտարեր, արեան բնդհանուր ապականութիւն մըն է :

Պոմպէյի համաճարակէն ի վեր տեսակ մը սկեպտութիւն կը տիրէր ժանտարգել շիճի մասին. սակայն Օրորթոյի մէջ կատարուած փորձերը լիովին ապացուցին թէ ժանտարգել

չիճը , զոր Ռու դադրած չէր մինչեւ այսօր
ուսումնասիրելէ , լաւագոյն միջոցն է ժան-
տախտի դարմանման :

Պէտք է սակայն ի նկատի ունենալ քանի
մը էական կէտեր . որքան որ կարելի է , հի-
ւանդութեան սկիզբը դիմել չիճարութեան
որովհետեւ բաւական չէ միայն ունենալ պա-
տուական չիճ մը , երբոր ախտը կատարած է
արդէն արեան մէջ պէտք եղած աւերը . պէտք
է , փոխանակ , ինչպէս փողացաւին համար ,
մէկ անգամ միայն չիճ ներարկելու մեծ քա-
նակութեամբ 50 , 60 հարիւրորդամէթր խո-
րանարդ , կատարել ամէն օր 10-15 հարիւ-
րորդամէթր խորանարդ քանակութեամբ նե-
րարկումներ մինչեւ հիւանդութեան վերջա-
նակէն 4-5 օր վերջ :

Շիճի ներարկումը կանխարդէլ միջոց մըն
է ժանտախտի դէմ , միայն թէ իր արդելիչ
ազդեցութիւնը կը չէզոքանայ 20 օր յետոյ ,
ու հարկ է համաճարակի միջոցին վերսկսիլ
ներարկումները ամէն 20 օրը մէկ անգամ :

Պոմպէյի համաճարակին ատեն ի գործ
դրուեցաւ ուրիշ միջոց մը , — Հաֆքին ուս-
րժէկին ժանտախտի պատուաստը : Հաֆքին
կը պատրաստէ իր պատուաստող հեղուկը ,
արգանակի մէջ մշակելով ժանտախտի պա-
սիլներ ու կը թողու որ աճին , զարգանան
մինչեւ որ անփնաս դառնան . ան ատեն կը
տաքցնէ այդ մշակման արգանակը ու կը նե-
րարկէ անկէ պատուաստելի անձերու բազու-
կը : Հաֆքինի գրութիւնը հիմնուած է Եէր-
սէնի այն դիտողութեանց վրայ , թէ կենդա-
նիէ մը առնուած կամ մշակութեամբ տկա-
րացած ժանտախտի պասիլներ անզօր ու տկար
են ի սկզբան ուրիշ կենդանիի մը վրայ . այս-
պէս , Հաֆքինի արգանակով պատուաստուած
անձերը ժանտախտէ կը բռնուին թեթեւօրէն
ու առողջանալով՝ աստազատ կ'ըլլան հիւան-
դութենէն , քանի որ անգամ մը ժանտախտէ
բռնուողը ուրիշ անգամ մըն ալ չվարակուի :

Հաֆքին 100.000է աւելի անձեր պատ-
ուաստած է իր մէթոտով ու լու տրգիւնք
ստացած . Հնդկաստանի կառավարութիւնը
քաջակրեց այս մէթոտը եւ առաւելութիւն-
ներ շնորհեց պատուատուողներուն . օրինակի
համար , երբ ժանտախտաւորի մը տան բնա-

կիշները կը պատուաստուէին , թոյլ կու տար
որ հիւանդը տունը պահեն՝ փոխանակ հիւան-
դանոց փոխադրել ստիպելու . քառասորդի
չէին ենթարկուեր պատուաստողները երբ
չվարակուած վայրեր կ'երթային :

Հաֆքինի մէթոտին դէմ ծանր առարկու-
թիւն մը կայ սակայն ընելիք . եթէ պատ-
ուաստող անձը քիչ առաջ ժանտախտի
սերմը ստացած ու վարակուած է , ան ա-
տեն շատ ծանր կերպով կը հիւընդնայ ու
մահը անխուստփելի կը դառնայ . ուստի լա-
ւողոյն է Հաֆքինի պատուաստին հետ մի-
անգամայն ներարկել փոքր քանակութեամբ ,
10 հարիւրորդամէթր խորանարդ Եէրսէնի
ժանտարգել չիճէն :

* * *

Այժմ ջանանք գաղափար մը տալ թէ ինչ-
պէ՛ս կարելի կ'ըլլայ ժանտախտը դարմանել
չիճարութեամբ :

Այս կէտը կը շօտիէ phagocytoseի ու
ախսագոսութեան (immunité) կենսաբանական
փափուկ խնդիրները որոնք տակաւին չեն
լուծուած ամբողջովին :

Գործարանաւոր յօրինուածութիւնը (or-
ganisme) մասնաւոր միջոցներ ունի ինքզինքը
պաշտպանելու համար արտաքին թշնամինե-
րու դէմ . երբ թունաւոր , վնասակար բաներ
կ'ուտենք , փորհարութիւն կ'ունենանք , կը
փախենք . ասոնք կենդանեաց համար պաշտ-
պանութեան միջոցներ են թունաւոր նիւթե-
րու դէմ :

Թոյներու , միքրոպներու դէմ կենդանա-
կան յօրինուածութիւնը ունի նաեւ ուրիշ զօ-
րաւոր միջոց մը պաշտպանութեան .

Վէրքերու շարուումը (suppuration) դերա-
գոյն միջոց մըն է պաշտպանութեան ընդդէմ
միքրոպներու . երբոր մանրադէտով քննենք
թարախը , պիտի տեսնենք որ ան կազմուած
է մանր գնդիկներէ որոնք պարզապէս ար-
եան մէջ գտնուող սպիսակ գնդիկներուն
(globules blancs կամ leucocytes) զիականքն
են . սպիտակ գնդիկները մարմնին պահապան-
ներն են . ամէն անգամ որ միքրոպ մը կամ
ուրիշ թոյն մը կը սպրդի մարմնին մէջ ու
վտանգ կը սպառնայ , սպիտակ գնդիկները
կը փութան վտանգուած վայրը , կը պաշարեն

միքրոպները ու իրենց մէջ կ'առնեն , կը խղզեն զանոնք . բայց յաճախ իրենցմէ շատեր ուժաւորաւ կ'իյնան կռուին մէջ , ու այն թաւախը որմէ կը գարշինք , մեր մարմնին անվեհեր պահապաններուն մեռելներն ունի իր մէջ :

Phagocytes , կառուղ , սպաննող բջիջներ կը կոչուին մարմնին այս պահապան գնդիկները , ու կենդանական յօրինուածութեան ինքնապաշտպանութեան այս գործողութիւնն ալ կը կոչուի phagocytose : Այս պահապան բջիջները կը գտնուին արեան , լեարդին մէջ , փայծաղին մէջ . թոյները , վարակիչ ախտաւորութիւնները (maladies infectieuses) ծիւրերը կը կասեցուցուին լեարդին ու փայծաղին մէջ (վարակիչ հիւանդութեանց միջոցին փայծաղը կ'ուռի) , ու դուրս կը վտարուին մարմնէն՝ մէզին , փորհարութեան , եւլն . միջոցաւ : Ժանտախտի երունդներն իսկ պաշտօն ունին կասեցընել ախտածէս ժահրը իր գնացքին մէջ :

Արդ , շիճարութիւնը նպատակ ունի ու ժովջընել , կրթել մարմնին այդ պահապանները ու դիմադրելու կարող յատկութիւններ տալ . ներարկուած շիճը գաւաթ մը գինին է գոգցես , զոր կու տանք պարտաւեալ ուղեւորին որ տակաւին երկար ճամբայ ունի ընելիք , կամ զօրացուցիչ խաճուէն յոգնած աշխատաւորին որ իրմէ պահանջուած աշխատութիւնն աւարտելու համար պէտք ունի տակաւին հսկելու գիշերուան լուծեան մէջ :

Չիտն ներարկելով ժանտախտի պատիւներ , կը կրթենք , կառուի կը վարժեցընենք անոր պահապան բջիջները , այսինքն սպիտակ

գնդիկները , թշնամին՝ ժանտախտի պատիւնի զիմագրաւելու . կը մարզենք զանոնք այսպէս մէկ , մէկուկէս տարի , որմէ յետոյ ձիւն մարմինը կ'ըլլայ ախտազատ , վարժուած ժանտախտի թոյնին : Արեան շիճուկը ունի որիչ կենդանիներու համար ալ ախտազատ կայացանդ (immunisant) յատկութիւններ :

Երբ ձիւն շիճը կը ներարկենք ժանտախտաւորի մը , անոր սպիտակ գնդիկները կը մարզենք մէկէն ի մէկ ու կու տանք անոնց ժանտախտի պատիւնի դէմ կռուելու այն թանկագին յատկութիւնները զորս ձին ստացած էր կամաց կամաց մէկ ու կէս տարուան մէջ :

Ըսենք թէ ինչո՞ւ Պամպէյի մէջ եէրակնի ժանտարգել շիճը զոհացուցիչ արդիւնք չի տուաւ . գործածուած շիճը պէտք եղածին պէս խնամով պատրաստուած չէր , համաճարակը թոքատապի ձեւով կը ներկայանար . արդ , մարմնին իւրաքանչիւր գործարանները ախտազատ կ'ըլլան առանձինն առանձինն իրենց կարգին , նախ՝ լեարդը , յետոյ՝ փայծաղը ու ամէնէն վերջը , թոքերը , երբ ախտազատութիւնը կատարեալ է (immunité complète) անոր համար՝ արդեօք որ սպիտակ գնդիկները սակաւաթիւ են թոքին մէջ , չենք գիտեր :

Այսպէս , ժանտախտն ալ , մարդկային ամէն բաներու պէս , ժամանակին հետ ճանչցուած ու իր դարաւոր , ահարկու ազդեցութիւնը կորսնցուցած է : Գիտութիւնը Անձա-նօթէն գաղափիք մըն ալ կորցած է մարդկութեան սիրտիւնքին համար :

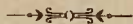
ՏՈՒՅԹ. Յ. Ա.

ՊԱՐՏԻՉԱԿԻ Բարձրագոյն Վարժարանին ամսվերջի հանդէսը նկարագրեցին արդէն ազգ. օրաթերթերը : Այդ կրթական օրինակիլի հաստատութիւնը այս տարի ունեցաւ տասը շրջանաւարտ որոնք իրենց վկայականները ստացան Վարժարանին Տնօրէն Տօքթ. Չէմպլըքի ձեռքով հանդիսականներու ստուար ու ընտրեալ բազմութեան մը համակիր ծափահարութեանց մէջտեղ : Այդ հանդէսին մէջ , ուշագրաւ նորութիւն մըն էր՝ վարժարանին բժիշկ-ուսուցիչ Տօքթ. Յովսէփ Տէր-Ստեփանեանի նախաձեռնութեամբ հաստատուած հինգ սակիի մրցանակը զոր ստացան ե. րիցագոյն կարգէն երկու աշակերտներ որոնք չարադրութեան մէջ հաւասարապէս յաջող հանդիսացած էին :

Ամէն անոնք որ Պարտիզակ այցելելու հաճելի առիթը ունեցած են ու մօտէն տեսած , ըննած Բարձրագոյն Վարժարանին վիճակը , անկեղծ գոհունակութեամբ մը կը խօսին միշտ անոր բարեկարգութեանը , կանոնաւոր դաստիարակութիւններուն , արուած առողջ կրթութեանը եւ ուսանողներու վայելած խնամքին վրայ՝ ձեռնհաս Տնօրէնի մը հսկողութեան տակ ու կարող ուսուցիչներու խումբի մը ձեռքով : Յառաջիկայ տարեշրջանին համար՝ նոր բարեփոխումներ ծրագրուած ու նոր ուսուցիչներ ալ աւելցուած են , ինչ որ հաւատարմօք մըն է թէ 1900-1901ի տարեշրջանը տեղի արդիւնաւոր պիտի ըլլայ այն պատանիներուն համար որոնք յիշեալ հաստատութեան պիտի աշակերտին :

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մ Օ Ռ Ի Ս Վ Օ Պ Է Ռ

Կը մտածեմ թէ այս վայրկեանիս քանի նե՛ր դատապարտուած են աղօտանալու, անցնելու գրեթէ անձայն, անչուսի, Բարիկի պէս ընդարձակ անդունդի մը մէջ ուր կը վիտան համբարները, ու ամէնէն աւելի գրական համբարները:

Անկողմնակալները, անկեղծները, անաշտները շատ քիչ են, պրպտելու համար ամէնէն աննշան անկիւնները, հաղորդակից ընելու համար իրենց հոգին նոյն իսկ ամէնէն մեկուսացած ուղեղներու հետ ուր թերեւս գեղեցիկ միտումաւ կայծեր կը պլպլան զոր շատերը — ու մանաւանդ անոնք որ անուէն կը դատեն արժանիքը — կ'անտեսեն, արեւով ողողուած ընդարձակ չքեղ ճամբու մը պէս ուր ստուերոտ ամայի անկիւններու խորը պահունի հանդարտութիւն մը կը քշուի պղծութի՛ւն թայց անքան հմայիչ պսպղումներով:

Այդ պսպղումներէն մէկն է Մօռիս Վօզէսը:

Իր ստանաւորները սիրտուն բառով որակելը մեզի համար գոհացուցիչ ու նոյն իսկ յաճախ մեծ նշանակութիւն մը ունի նորէն մեզի՝ որ այնքան շատ կը սիրենք հիանալ ուրտեղ որ պէտք էր պզտիկ համակրանք մը զգալ միայն, մեզի՝ որ բան մը չենք խնայեր ներքուներ, հազարումէկ դրուատիքներ հիւսելու: Բայց Վօզէսի միջավայրին համար այդպէս չէ՛ եւ չի կրնար բլլալ:

Ըսել չեմ՝ ուզեր բնաւ թէ բանաստեղծը զուրկ բլլայ այնպիսի յատկութիւններէ որ իր վրայ կարենան խօսեցնել համակրանքով ու նոյն իսկ յարգանքով մը որ ամէնուն տրուած չէ, քանի որ այն կտորները զորս պիտի յիշեմ հետզհետէ, իր առաջին երկերէն առնուած են, ատով աւելի ցոյց տալու համար իր տալիս շատ թարմ հասակին մէջ սենեցած ձրգտումները:

Միւս կողմէ, սիրտուն բառը միանալով տեսակ մը միամիտ զգայնութեան հետ, (զգայնութիւն որ աւելի իր ստանաւորներուն պարզութեանը մէջ կը նշմարուի յաճախ, քան այն արուեստոտ չքեղ հանդերձանքներուն ու բարդութիւններուն մէջ զոր վերջին տեսններսկարգ մը Պելժիացի գրագէտներ սիրեցին այնքան), բառական են արդէն արժանիք մը չինելու իրեն, երբ խնդիրը մանաւանդ առաջին երկի մը վրայ է, ինչպէս ստանաւորներու այս հաւաքածոյին վրայ զոր Ծիածանն առնուած է ինքը:

«Ծիածան» բառ մըն է որ միեւնոյն ատեն գեղեցիկը ու վաղանցիկը կը բերէ աչքի առջեւ, ու անոնցմէ հետեւցուած հմայքները ու տեսութիւնները, գրեթէ իրարու հետ միացած, Բանաստեղծօրէն լաւ կը պատշաճի այդ բառը բացատրելու համար մեր հոգիին երեւոյթներուն անկայունութիւնը, ու Վօզէս ճանացած է դնել variété մը մէկ կտորէն միւսը. տեղ մը հանդարտութիւն, տեղ մը պզտիկ անհամարձակ յուզում մը, յետոյ հիացում մը կամ խնդութիւն մը, սիրոյ չարաճճիութիւններ, ուրիշ տեղ մը յուսահատ տխուր բան մը: Մեծ մասը նկարներ են, այնքան պարզ որքան պզտիկ, զոր աւելի սիրած է Սօսեներու անձուկ շրջանակին մէջ ամիտփել երբեմն հազիւ գաղափար մը գնելով անոնց վերջաւորութեանը մէջ, կամ նոյն իսկ բնաւ, գաղափար մը որ սակայն հակառակ պարզ բաներու մէջ ունեցած իր արտայայտումին, գրեթէ տարտամ, գրեթէ անորոշ մնացած է յաճախ:

Ատոնցմէ է հետեւեալ նկարը՝ վերջաւորս պահը նկարագրող մէկ քանի պարզ գիծերու մէջ:

Երկինք մ'անհուն, ցած, սեւ մանիշակով.
Առատ բոլորով գաղջ՝ օգն առիւ հիմակ.
Մարդիկ են անցեր ճամբաներէն զով,
Երգելով, ոտները փռելին տակ:

Մարգերն են տարտամ ճաք ու շրփոթուն
Շողեր կը յուզեն պահը մեղմորակ,
Ու ֆաէթոններ, սայլեր կը թողուն
Դաշտերը կամաց, կը դառնան բաղաք:
Խոտեր, ծաղիկներ կը քաղեն հոս հոն,
Առանց քննելու անոնց բոյրն ու թոյր,
Փունջ՝ ծախելու կամ տալու սիրոյ ծով:
Խուլ, իրենց ճակախ կը հեւայ զեփիւռ
Խեղդով ճամբայներ, գորովներ գաղտնի,
Գիտնալով ինչ խօլ խորհուրդ կը ծնին: . . .

Կամ՝ սա կարճ կտորը փայտայտուն, մեղմիկ,
որ աղջկան մը կ'ուզուրի .

Պիտի երկմանք գիտել բոսոր սա ծովն հուր,
Աւազին վրայ պոսկած ցնորբով մը անուշ.
Ինձ պիտի ցոյց տաս քու ձեռքովըլ քնքուշ
Առաքատներն հոս հոն պարող, ձիւնամոյր,
Փարոսները բարի, լուսինն՝ իրենց բոյր:
Ալիք մեր մօտ միօրինակ ու գանգուր,
Պիտի գան, քիչ մ'ընտանեցած, դըրած ուշ,
Ու զգուշով մեղ օրորող, խուլ ձայնով,
Պիտի նիրհներ իր նուաղման մէջ, զինով:

Բայց ասկէ աւելի սիրուն ու միանգամայն
միամիտ բան մը ունի հետեւեալ հատուածը,
թաքուն զգայնութեամբ մը դերասանուհիի
մը մուճակներուն ի տես, զոր այրած սրտե-
րու քնքուշ աւանդութիւն մը դրդեր է դնել
Ծնունդի գիշեր մը, յաւալիր, հոն ուր աղ-
քատը իր հացը միայն գիտէ կարմրցնել . . .

Ծնունդ գիշեր, երէկ գիշեր,
Կրակէտղին դըրաւ առջեւ
Սիրունիկն իր խեղճ մուճակներ,
Իր մուճակներ տափակ ու սեւ:
Թատրոնին մէջ նւ պարտասած
Դարձգարձելէն, ցատկելէն վեր,
Դէմքը ունին թախիժ հոգեաց
Այդ փորթիկ խեղճ սընտրիներ:
Ի՞նչ զընել հոն, Ոսկի... Ինչպէս...
Տնդ... չը՛ կարդար ան բընաւին.
Տըխտը համբոյր մ'ոնն դըրի ես,
Ու ծունր ինկայ մօտն անկողին...:

Վօգէ՛ւ՝ թախծոտ խորհրդականութիւն մը
կը դնէ տեղ տեղ. համակրութիւն մը իրե-
րուն արաաքնութեանը հետ՝ կ'երեւայ յա-
ճախ իր ոտանաւորներուն մէջ:

Տեսէ՛ք ինչ տարօրինակէս սիրուն է սա

կտորը, մանաւանդ վերջին տողը, որ տղու
զգայնութիւն մը կը բուրէ, անոր պէս ամէն
մէկ իրին տալով նշանակութիւն մը, մտածո-
ղական չես գիտեր ինչ մը որ իրեն յատուկ է
միայն .

Ամպոտ է երկինք, տխուր է անձրեւ,
Չուզեր այլեւս արեւը ծագիլ,
Ու ձանձրոյթով իր, անկողնիս առջեւ
Կու գամ արխարդէմ ես ծունըր չորիլ:

Ու մատներովըս տըխուր կը գոցեմ
Բացուելէ աչերս մէ խոնջ ու թմրած,
Գըլուխս ու մըրափս ալ կը ներմուծեմ
Ծածկոցներուն տակ, հոն, զլսովին բաց:

Լըսելով իմ կոյս մըտերմիս անուն
Որ իրեն վըրայ չէ հանգչած երբեք,
Ու ոչ իսկ առած հոն բընաւ մէկ քուն,
Կը թուի մահի՛ծս արբշխ, ահաբեկ... :

Գաղով բուն իսկ իր սիրային բանաստեղծ-
ութիւններուն, Վօգէ՛ւ անոնց մէջ աւելի սի-
րուն է ու աւելի զգայուն :

Ասոնց մէջէն կը յիշեմ դեռ մեծ ատրոժով
կարգացած ըլլալ Sensation douce, թըր-
թըռուն Սօնէ մը, որուն մէջ խանգոտ երի-
տասարդի թագուն տենչերը կ'արթննան զողո-
րիկ միափի մը ի տես .

Ծարաւի նուրբ, զրգոտ բոյր՝ կը շնչեմ
Արեւելեան բոյրի սրուակ մը մաքուր.
Կանանչ պապկան (1) ալ կը ճըչէ ապշած, սուր,
Ու կը նիրհես դուն դեռ զողորմիկ թըխաղէմ:

Գլուխ է ողորկ ձեռքբուր մէջ քրքմորակ,
Միտք զգայուն — մատանցակ (2) մարդկային, —
Դաղջ բոյրն ունի լեւակներուն գօս, ճերմակ,
Բնց, ետանձու (3), բնց շըղարշըլ ձիւն, նրբին:

Երբեմն, այո՛, հըմայեց զիս ձայնդ աղուր,
Դուն կը ժպտիս, քեզ փոյթ չէ՛ թէ կը դիւթես.
Բայց, ո՛հ, խի՛նղը ինձմէ՛ թաւած է պսօր:

Ձի ես բնաւ չը հաւտացի թէ շրճներդ հեզ,
Ու նուրբ մատներդ զգուշին իմ աչեր.
— Անբիժ մերմին, կ'ուզես մարմինս անյազ դեռ...:

* * *

Ինչ որ կը սլակաի շատ անգամ՝ Վօգէ՛ւին,
գաղափարն է ան . իր նկարներէն շատերը

(1) Ara. խոշոր թռչնակ մը երկայն տոտանով:

(2) Digitale. խոտային փափուկ սունկ մը որուն ծա-
ղիկները ձեռնոցի մատի ձեւը ունին:

(3) Vestale:

չունին իրենց ամբողջութեանը մէջ որ եւ է ծնցողած բան մը որ բոլորովին առանձին գիւտ մը եղած ըլլայ հեղինակին կողմէ : Այն սիրուն միամտութիւնը զոր կը բուրհն իր ոտանաւորները առ հասարակ, կամ ըսկ զրիթէ անարուեստ պարզութիւնը որով կը սիրէ տալ իրերուն իրենց երանգներուն խուսափուկ արտաքինութիւնը, շատ անգամ անգոր անհամաձայնութեան մը մէջ կ'երեւան միայն գաղափար մը ծնցնելու պէտքին առջեւ : Ասիկա թերութիւն մը չէ նոյն իսկ, ժամանակակից բանաստեղծութեան համար ուր արուեստը պաշարած է ամէն բան :

Բանաստեղծութիւնը այն ատեն խուսափուկ հանգամանք մը կ'առնէ, երբ իրերը գիծ առ գիծ չեն դիտուած, ու ամէն մէկը չէ ծծուած այնպիսի որոշ ու զօրաւոր կեդրոնացումով մը որուն առջեւ մեր զգայարանները չկրնան լոյրորովին համար, անգիտակ մնալ : Գաղափարներու յորդ հոսանք մը առաջ բերելու համար, ո՛չ թէ միայն անգամ մը կը պարտի տալրած ըլլալ մարդ այն վայրկեանը որ ներշնչած է իրեն, այլ վերասին գտնելու համար զայն՝ միջոցներ կը ստիպուի փնտռել, տղաւորութիւնները աւելի յստակ ու աւելի հաւատարիմ պահելու համար, միեւնոյն ատեն թափանցող հմուտ ոգի մը զնեւում անոնց մէջ :

Վօգէտի բանաստեղծութիւններէն շատերը գերծ չեն դժբաղդաբար խուսափուկ ու նոյն իսկ շատ negligé հանգամանք մը : Երբ որովհետեւ չէ թողած որ իր գիտածը խորհած բաները առանձին մտքին մէջ գտնուին, ընդլայնուին, չէ թողած որ իր գիտածը յազումները մէկէ աւելի անգամներ խորհած եւունին հոգիին մէջ, փոխառու մէկէ ու նոյն իսկ յանպարտապիտ կալ տանք զորով մէկ գոյութեանը միջոցին՝ գրքի մէջ : Երբ շատ անգամ տարտամութիւններու կը հանդիպի մարդ անոր գրածներուն մէջ :

Տղայ բառը, իր գրելու նկարագիրը յատկանշելու համար, կը դադրի ու եւ է անհիմն ստղանք մը ըլլալէ : Տղայ մըն է Վօգէտ որ կրնայ պղտիկ ու միայն պղտիկ յազումներ տալ զխոնգիւններուն, առանց մեծ հմտութիւն մը, թափանցողութիւն մը դնելու իր ըսած :

ներուն մէջ որ ամէնքն ալ, կարծեմ, ամէնքն ալ, մակերեւութնալէս միայն դիտուած բաներու հազիւ համառօտ, վտիտ բայց սիրուն ցոլացումներն են, ու այդ բաներուն կերպարանաւորութիւններէն կը կայանան իր տըլութիւնները ու իր ուրախութիւնները, քանի որ միշտ սիրած է միամիտ աղւոր համակրութիւն մը դնել իր հոգիին ու իր գիտածներուն մէջ, եւ ասիկա թերեւս անգիտակցութեամբ լինող գործէն, տղա մը պէս որ կը խնդայ երբ կը խնդաս :

Տեսէ՛ք ինչպէս գիտէ հաշտեցնել մէկ քանի գիծերով իրերուն արտաքին տիրութիւնը իր մէջ՝ բերած հոգիներուն խամբածութեանը, ու ժաթափումին հետ :

Ձոյգ առ զոյգ վրտիտ հիւծախտաւորներ
Կը մեկնին ճամբէն հեռակայ, դեղնած,
Տժգոյն, ցուրտ ինչպէս լուսնի բոլորներ,
Տխուր, շնտ տըլտուր, խօսելով կամաց...

Թեւ Թեւ բռնած ամոռներ, Աչքեր
Թափուր, մոռ. խոնաւ մորթ, մագեր ցիր ցան,
Թոյլ՝ իրենց ուրախ ցայգէն, անյագ դեռ
Թաց համոյններէն որ փոխարկուեցան :

Օղբ կը բուրէ ցօս ծաղիկ նրման,
Յամբած հեղեղով, ծառերով զառամ
Շրջապատուած են ուղիներն երկայն :

Իմ լոյծ անուրջիս մէջ, գծուած տարտամ՝
Գաւառի մը խոր տըլեղ, անանուն,
Կը քաղեն տանք վտիտ, երազուն... (1)

Ասիկա թերեւս Վօգէտէն կարգացած Սօնկներուս մէջ ամէնէն գոլորտիկներէն ու գեղեցիկներէն ըլլայ :

Աւելի մեծ բաներ կը սպասուի իր տակաւին խանդոտ թարմութենէն :

Ե. Գ.

(1) Այս ոտանաւորը ինծի յիշել կու տայ Ժօրժ Ռօտլեպարի La Jeunesse Blancheէն (որուն վրայ մօտաւոր Թիւով մը կը խոտտանան երկայացնել ուսումնասիրութիւն մը Մասիսի ընթերցողներուն) քաղուած աւելի գեղեցիկ բանաստեղծութիւն մը որ խամբած երիտասարդութեան մը բովանդակ սաքսուոր կը պարունակէ իր մէջ :

Արտօմասէր Կ. Ս. ԻԿԹԻԻՃԵՈՆ

Տպագրութիւն Ե. ՄԱՏԹԷՆՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Ֆինճանճըլար եօղուղու, Թիւ 27

ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐՈՒ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԱՐԵՒԵԼՔ, Թ. 4355-4360 : — Աջ ու ձախ. «Կարեւոր խնդիր մը». Արամ Անճոնեան : — «Նախապաշարումի մը դէմ». Նոյն : — Դեղերին պաշտամունքը. Ծ. Շաւարշ : — Զինական խնդրին չուրջ : Ժամանակագրական խնդիրներ հայ Եկեղեցւոյ պատմութեանէն. Գ. Շահինեան : — Դպրեմանրի Գրոնիկ. Նոստր : — Սթանօզ. Ս. Մխիթարեան : Երուսաղէմի պարաքը եւ Բուդաղեանի վերահաս կտակը. Վրոյր : — Ծածկելու պէտքը. Մ. Էրզնկեան : — Արուեստահանդէսը. Յ. Կոմիկեան : — Սղերգի գործեր. Բզե : — Ուխտերու երախայրիքը. Ա. Տ. Մ. — Եւրոպայի հայ ուսանողները. Զ. Անդրեասեան : — Նորավէպեր. «Աղճկան մը նամակ». Ե. Գոշանճեան. «Հիւանդութիւնը». Ա. Անարոնեան : — Մեռելոց կեանքէն. Արամեան Այվազեան :

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ, Թ. 401-406 : — Դարձեալ Մխիթարեանները : — Լեզուներու ծագումը. Ք. Ոսկերիչեան : — Զինատան չինական տեսակէտով. — Զինատան սուսական տեսակէտով. — Զինատան անգլիական տեսակէտով. — Հանրային պարտոց վարչութիւնը. Լիւնիք : — Կղերականներու շուրջ. Զարմայր : — Զինական բառարան : — Ժանտախտը. Եսկիւրայ : — Տեսակցութիւն մը մանտարինի մը հետ : — Երիտասարդի հոգեր. «Նամակի մը առթիւ». Մ. Ո. — Անգղական Վաշխատուն. Խօսակցիկ : Գաւառական կեանքէն պատկերներ. Վրոյր :

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ, Թ. 1125-1130 : — Աչազուրկ դպրին յորեմեանը. Ն. Յ. Պուռնայեան : — Հայ վանօրայք. Տրդատ եպիսկ. Պաշեան : — Այցելութիւն մը կայս. հնութեանց թանգարանը. Դ. Խաչկունց : — Ժանտախտը. Տոքթ. Ա. Գարագաշ : — Գաւառային Բրոնիկ. «Անտառային Բողէճ» : — Միջազգային կացութիւնը. Բիւզանդ Բեչեան : — Երկու խօսք Պոլսեցիներու ապրելու կերպին վրայ. Նոյն : — Տ. Մեղիսեպեկ Սրբազանի տեսութիւնք քահանայից ապրուստին վրայ. Նոյն : — Մուշէն Պիթիւղ. Բարգեկ վրդ. — Քահանայից ապրուստի խնդիրը. Մ. Սուրբանեան :

Կ. Ս. ԻԻԹԻԻԾԵԱՆԻ Թարգմանութիւններէն. հետեւեալները կը գտնուին Պոլսոյ լսող գրադատներուն քով : Կեդրոնատեղի Պաշտաութեան Գրատուն :

Թախառական Հրեայ, 4 հատոր, 50 դր. : — Ընթանեզուրկ, 2 հատոր 12 դր. : — Կարմիր մարդոց երդումը. 2 հատոր 10 դր. : — Բարիգի ամուսնութիւնները, 1 հատոր 5 դր. : — Սկզբունք ֆաղսական սնեստութեան, 1 հատոր 4 դր. : — Առնիկն սնեստութիւն կամ սնարարութիւն, 1 հատոր 4 դր. :

THE GRESHAM

ԿՐԷՇԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ Ի ԼՈՆՏՈՆ

1848ԻՆ

Դրամագլուխ եւ երախաւորութեան գումար անկի քան 175,000,000 Ժրանք

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՑԻԶՔ ԷՏՈՒԸՐՏՍ ԵՒ ՈՐԴԻ

Ալալմնի խան, Մեյսանըզ փողոց, Կ. Պոլիս :

Ի Ի Ն Ի Օ Ն

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1828—1829 ին

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂԻՆ

97 Միլիոն

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՅ ՃԻՒՂԻՆ

137 Միլիոն

Ընկերութեան գրամատուհին է

ՕՍՄ. ԿԱՅՍ. ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Պաւլարիոյ Տնօրէն

Սիւնոն եւ. Բաշտէրճեան

Կենաց ճիւղին տնտէշ

Միւրան եւ. Տէր Ներսէսեան

Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թաւապուրուն խան

Օսմ. Պանքայի գէմ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՊԱՅՊԸԼ ՀԱՌԻԶ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

(Թիւ 27 ՖԷՆԱՆՃԸԼԱՐ ԵՕԳՈՒՇՈՒ)

ՄԵԾ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ՀԻՄՆԵԱԼ 1853 ԻՆ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Կազմատունը իր ստացած նոր բարեփոխմանովը կը ներկայանայ Պաս. Հրասարակչաց, Գրավանաւաց, Թրդրավանաւաց եւ Արգոյ Հասարակութեան իբր առաջին կարգի հաստատութիւն մը՝ հաւասար Եւրոպիոյ ամենէն լաւ կազմասանց։ Նորագոյն եւ կատարելագործեալ շոգեշարժ մեքենաներու յաւելումք՝ գործասունց կարող է, մեր մեզ եղած ամեն ուրիշ կազմասունցներէ աւելի՝ շատ եւ աւելի՝ արագ գործ արտադրել, միեւնոյն ժամանակ վստահացունելով իրեն դիմողները քե՛ Յ. Մատթէոսեանի արտադրութիւնք ԱՄԵՆ ՄՐՅՈՒՄԷ ՎԵՐ ԵՆ քե ապրանց լաւութեան եւ քե աշխատութեան խնամքի կողմէ։

Ասոր լաւագոյն ապացոյցն է երկար տարիներէ ի վեր այս Տան վալելած համբաւը։

Կ'ընդունուին ամեն կարգի յանձնարարութիւնք եւ Պատուարժան յանախորդք վստահեցանք ըլլալ քե ամենափոքր յանձնարարութիւնք իսկ ամենակարեւորին հաւասար՝ նոյն հոգածու խնամքը կը ստանայ։

Գինեքու չափաւորութեան մասին պզտիկ փորձով մը համոզուելը լաւագոյն է։

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա.ՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիւններ

34,775,642 Քրանք

Երաշխաւորութեան գումար

121,765,333 »

1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած

164,172,000 »

Կեդրոնացեղի, Ղալաթիոյ Բարափին վրայ, Մաֆասան հին տեղը

Ընդհ. Քննիչ

Ընդհ. Գործակալ

Ա. ՀԻՒՐՄԻՒԶ

ԹԷՈՏՈՐ ՌԷԲԷՆ